

Gábrity Molnár Irén:

A generációkapcsolatok - teher vagy szükséglet?

A mai fiatalokról az a véleményem, hogy „korábban érnek” mint mi, mégis tovább maradnak a szülői ház kötelékében. Milyen ellentmondás ez? Nem akarnak, vagy tudnak elszakadni az idősebb generációtól? A szülők nem biztosítottak nekik lehetőséget az önálló családi életre, vagy nem is vágnak a mai fiatalok a családalapításra?

Két empirikus kutatás eredményeiből illusztrálom a vajdasági (magyar) fiatalok családi életmintáját, valamint álláspontjukat a generációkapcsolatok terén.

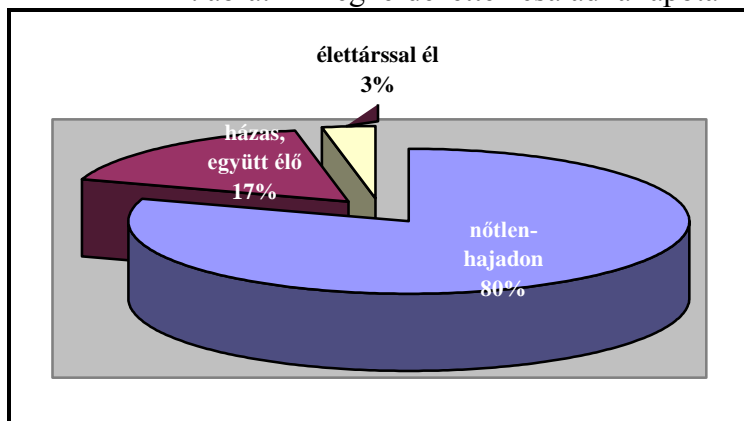
1. Kényszeregyüttélés, avagy állapot

A Mozaik-2001 nemzetközi projektum kutatásának keretében a Magyarságkutató Tudományos Társaság kérdőíveze eredményeként 1526 (1017 magyar és 509 szláv) vajdasági fiatal (15-29 éves) került a mintába.

1.1. A vajdasági fiatalok jellegzetes családi állapota

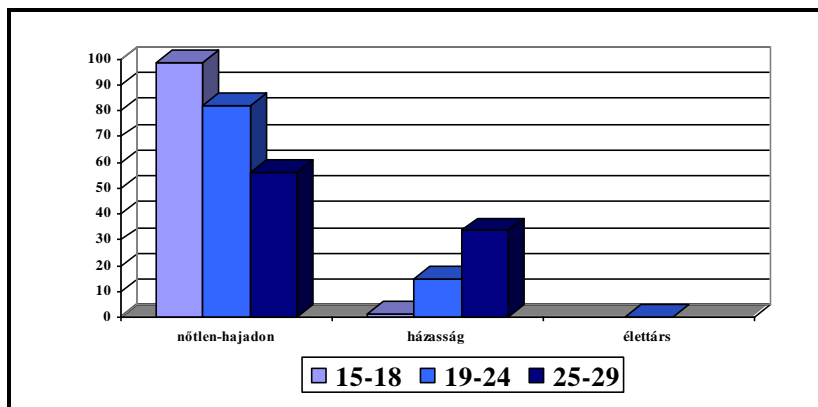
Családi állapotuk szerint a megkérdezettek három jelentősebb csoportja különíthető el: a nőtlen-hajadon fiatalok csoportja, illetve a házasságban és élettársi kapcsolatban élők. A megkérdezett vajdasági fiatalok nem igen igyekeztek házastársi kapcsolat vállalására. Körülbelül három-negyedük nőtlen illetve hajadon. Valószínűleg, a nehéz gazdasági és háborús évek nem motiválták eléggé a vajdasági fiatalokat a családalapításra huszonéves korban sem. Az elvégzett iskola, a munkalehetőségek függvényében az ifjúság viszonylag sokáig marad hajadon/nőtlen.

1. ábra: A megkérdezettek családi állapota

Korcsoport szerinti bontásban azt láthatjuk, hogy a még a két idősebb korcsoportnál is alacsony a házasságok aránya, összességében a minta kevesebb, mint 50 százaléka kötött házasságot a 29. életéve előtt. A 19-24 évesek korcsoportjában a kérdezettek 82,2 %-a még nőtlen/hajadon és körülbelül 15 %-uk él házas/élettársi kapcsolatban. A legidősebb korcsoportban lévő magyar fiatalok (25-29 évesek) 56,2 %-a nőtlen/hajadon és csak 33,7 %-uk él házasságban.

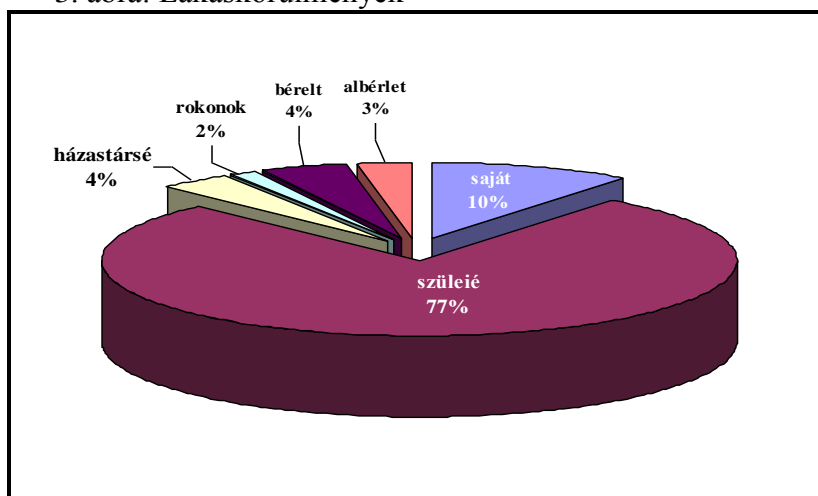
2. ábra: Családi állapot korcsoportok szerint

1.2. Döntő lakáskörülmények

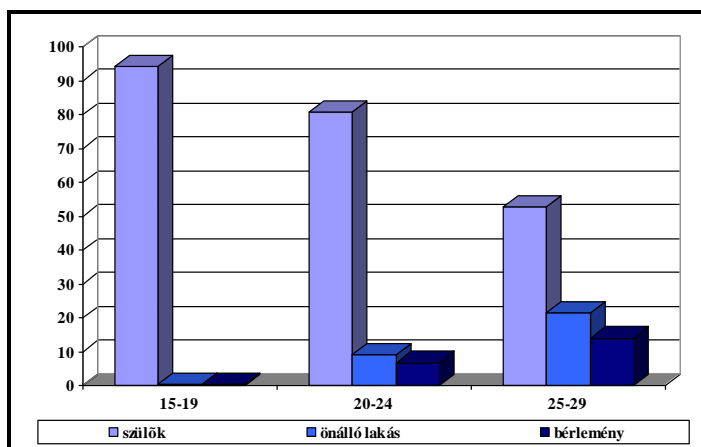
A fiatalok lakáskörülménye két helyzet között mozog: szüleivel laknak, vagy önálló lakásuk van. Legtöbb válaszadónk a "kényszeregyüttélési formát" választja, mert a szüleivel lakik (77%). Saját lakásban vagy a házastárs lakásában csupán 13,5%-uk él (3. ábra). Albérletben, bérelt lakásban, vagy rokonoknál pedig összesen 9%-uk. A vajdasági fiatalok ezek szerint túl hosszú ideig szorulnak szülői segítségre. Munka és kereseti lehetőség nélkül nem tudnak építkezni, vagy lakást vásárolni. Családalapításuk bizonyára ezért is tolódik el a 30 életév felé. Ha a 15-29 éves fiatalok háromnegyede szülei ingatlanjában él, önállósodásuk és gazdasági függetlenségük hiányában nehezen bontakoznak ki a huszonévesek módjára.

3. ábra: Lakáskörülmények

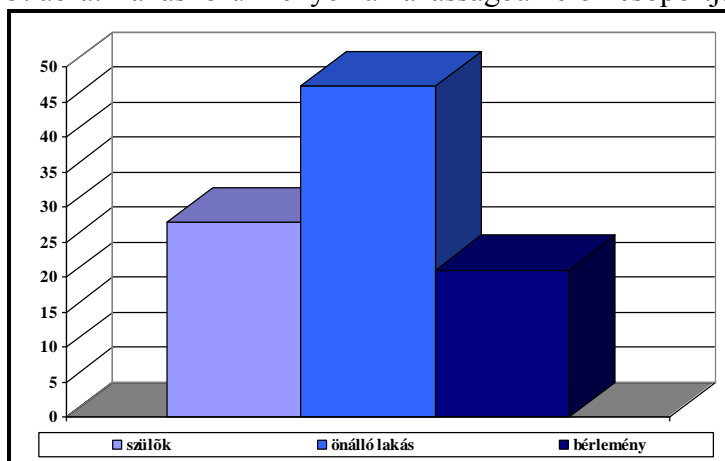
Korcsoportok szerinti bontásban (4. ábra) nyilvánvalóvá válik, hogy noha a kor előrehaladásával növekszik a szülőktől függetlenül élők száma, az önálló lakást birtoklók aránya igen alacsony még a fiatalok végéhez közeledve is. A 15-19 évesek természetesen a szüleiknél élnek (94,3%), a 20-24 évesek közül majdnem 81% továbbra is a szülőknél lakik és csak 9%-uknak van önálló lakása és 6,7%-uk él albérletben. A legidősebb korosztályban még mindig a kérdezetteknek több mint a fele (52,8%) szüleinél él, 21,4%-uk önálló lakásban és 14%-uk albérletben. Aggodalomra tesz szert az a tény, hogy a 25-29 éveseknek több mint a fele nem tud gazdaságilag önálló életvitelt folytatni.

4. ábra: Lakáskörülmények korcsoportok szerint

A házasságban élők esetében ez külön érzékeny probléma, hiszen családjuk kénytelen több generációs együttélésben alkalmazkodni. Az 5. ábra is mutatja, hogy a házasságban élők kevesebb mint fele rendelkezik önálló lakással (47,3%). 27,6 százalékuk még mindig a szülőkkel él együtt és 21%-uk albérletet fizet.

5. ábra: Lakáskörülmények a házasságban élők csoportjában

A fiatalok életfelfogásának egyik meghatározó eleme a családi háttér, amiről 2005-ben újra faggatták a zentai ifjúsági játékokon résztvevőket.¹ Megmutatkozott, hogy főleg a munkáscsaládból kerültek ki a szakközépiskolás fiatalok, míg az értelmiségi szülők gyermeküket általában egyetemre küldik. Az ifjúság önállóságával kapcsolatban megmutatkozik a modernkor előnye: a mai fiatalok sokkal akaratosabban lépnek fel szüleikkel szemben, mint évtizedekkel ezelőtt, alkotásvágyuk nagy, követik a divatot, újításokat. Szeretnek önállóan élni, egyedül hozni a döntéseiket. Igazából azonban erre nincs materiális lehetőségük.

A megkérdezett vajdasági fiatalok 63%-a az év legnagyobb részében szüleivel lakik. Albérletben mindössze 16%-uk lakik, kollégiumban 10%, saját lakással pedig csak 7%-uk rendelkezik. Korcsoportonként lebontva természetesen 14 éves korig szüleiknél laknak. A középiskolások 78%-a szüleinél lakik, és csak 13% használja ki a lehetőséget, hogy

¹ Rác Livia: A fiatalok értékvilága címmel a 2005-évi Zentai Nyári Játékokon résztvevő diákok ifjúságszociológiai feltérképezésére vállalkozott. Tanulmányát a 4. VMTDK-n mutatta be (Szabadka, 2005). A kutatás lebonyolításában partnerintézmények a budapesti Felsőoktatás-kutató Intézet, a Határon Túli Oktatás Fejlesztéséért Programiroda, a szabadkai Agora Iroda, valamint a tábor szervezői. 268 kitöltött kérdőív került feldolgozásra. A véletlenszerűen kialakított minta 22 községet ölelt fel (főleg Szabadka, Topolya, Zenta, Kanizsa községből).

kollégiumban lakjon. A 19-25 évesek 62%-a lakik szüleivel, 22% albérletben, és mindössze 10% kollégiumban. A 26 év feletti korosztály nagy része (45%) saját lakásban él, de még mindig nagy azok aránya, akik továbbra is szüleikkel laknak (30%). Albérletben 20% lakik.

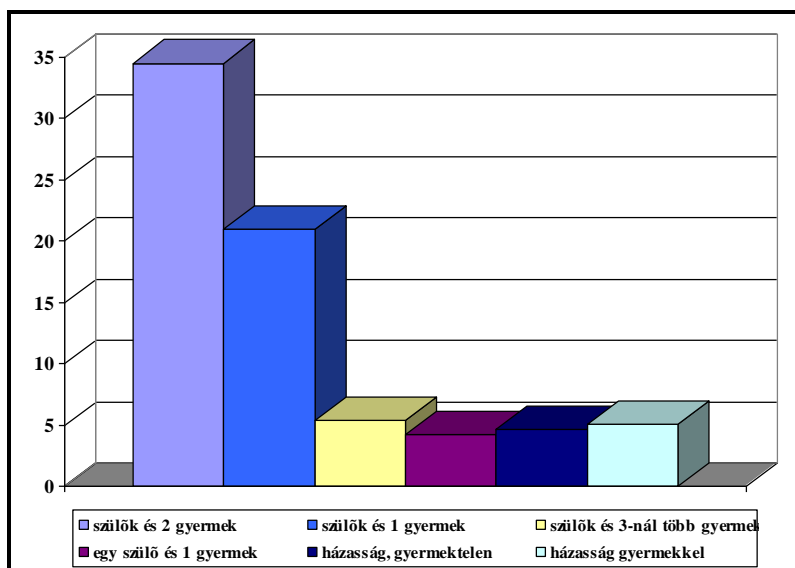
1. táblázat: Lakóhely		KORCSOPORT				
Az év legnagyobb részében hol laksz?		0-14	15-18	19-25	26 felett	összes
kollégium	szám	-	11	16	-	27
	% hol laksz?	-	40.74	59.26	-	100.00
	% korcsoportjában	-	12.64	10.53	-	10.38
albérlet	szám	-	4	34	4	42
	% hol laksz?	-	9.52	80.95	9.52	100.00
	% korcsoportjában	-	4.60	22.37	20.00	16.15
szülőkkal	szám	1	68	94	6	169
	% hol laksz?	0.59	40.24	55.62	3.55	100.00
	% korcsoportjában	100.00	78.16	61.84	30.00	65.00
saját lakásban	szám	-	3	7	9	19
	% hol laksz?	-	15.79	36.84	47.37	100.00
	% korcsoportjában	-	3.45	4.61	45.00	7.31
egyéb	szám	-	1	1	1	3
	% hol laksz?	-	33.33	33.33	33.33	100.00
	% korcsoportjában	-	1.15	0.66	5.00	1.15
összesen	szám	1	87	152	20	260
	% hol laksz?	0.38	33.46	58.46	7.69	100.00
	% korcsoportjában	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Bár a fiatalokban él az önállósodási vágy, azért kénytelenek kihasználni a szülői otthon adta lehetőségeket, és amíg lehet, nem szakadnak el otthonról. Szembetűnő, hogy a fiatalok milyen kis százaléka lakik kollégiumokban. Sajnos nem minden középiskolával rendelkező városnak van kollégiuma, vagy nem biztos, hogy elég fiatalot be tud fogadni. Másrészt, a fiatalok, megszokták az otthoni luxus körülményeket, a technikai berendezéseket, a szülői ellátást, saját szoba... Albérletbe a költség miatt nem költöznek. Sajnos Szerbiában nem fejlett a hatékonyan működő hitelezési vagy ösztöndíjazási rendszer, ami azt eredményezi, hogy a fiatalok és szüleik támogatásától függenek iskoláztatásuk során. A 26 év feletti fiatalok is igen jelentős számban élnek szüleikkel. Vagy azért mert még egyetemista, vagy nincs munkája, vagy, mert alacsony a fizetése.

1.3. A vajdasági családszerkezet

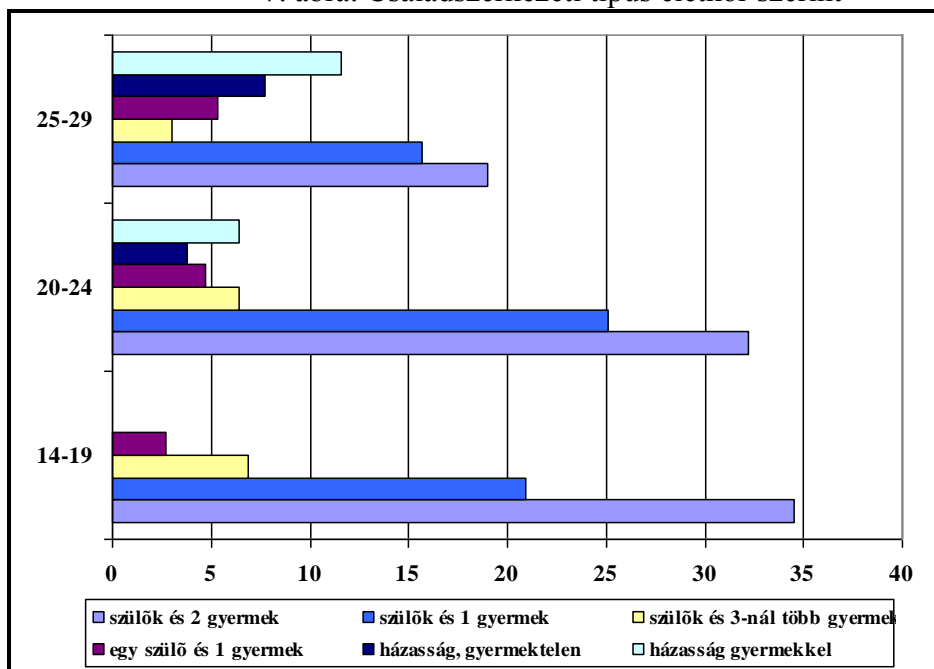
A jellemző családszerkezetek után kutatva huszonhét kategóriát alakítottunk ki, ezek közül a leggyakoribbakat mutatjuk most be. A 6. ábrán szembetűnő, hogy a minta tagjai közül legtöbben kétgyermekes családban élnek (34,5%), vagy egyetlen gyermekként kétszülős családban (21%). Három és annál több gyermekes családban a minta 5,4%-a él. Házasságban gyermekkel pedig 5,1%. A kérdezettek között van egy szülős egy gyermekes csonka család (4,2%) és gyermektelen család is (4,2%).

6. ábra: Jellemző vajdasági családszerkezeti típusok

Korcsoportok szerinti bontásban arra az igen negatív tendenciára lehetünk figyelmesek, hogy még a legidősebb korcsoportnál is a fiatalok többsége a szüleinél lakik, és csak mintegy 11,6 százalékuknál van gyermek, 7,7 százalékuknál még nincs. A 20-24 éveseknél a helyzet még rosszabb, ugyanis csak 6,4 százalékuknál van gyermek. Demográfiai szempontból mindenképpen rendkívül figyelemre méltó eredményről van szó. A vajdasági magyarság gyenge natalitása különben is nagy probléma fogyatkozásuk szempontjából. Az utóbbi tíz évben, a megszokott asszimilációs tendenciák mellett a külföldre vándorlás ehhez a problémához csak hozzájárult.

7. ábra: Családszerkezeti típus életkor szerint

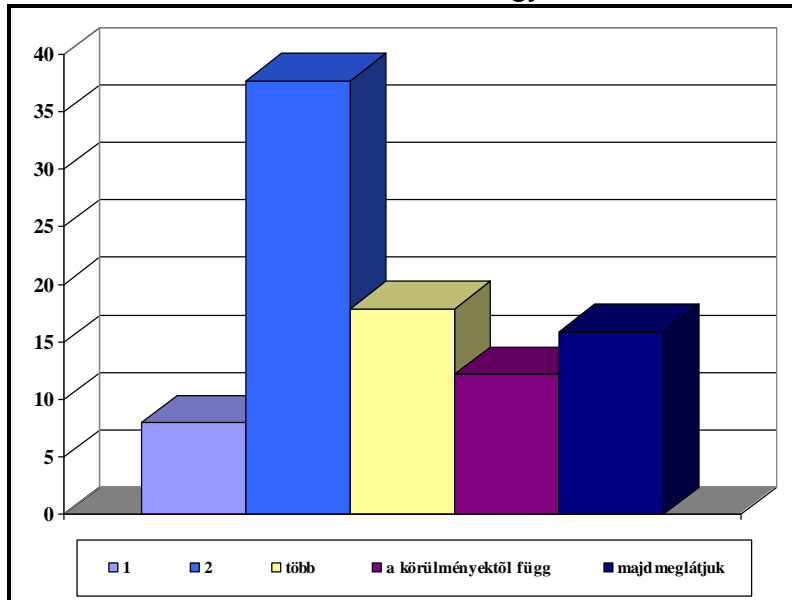

1.4. Házasság, alternatív együttélési formák, gyermekvállalás

A családtípusok elkülönítése mellett az is hangsúlyozható, hogy az élettársi kapcsolatok kialakítása a vajdasági mintát szinte egyáltalán nem jellemzi. A házastársi kapcsolatok 16

százalékos arányával szemben a mintának csak 2,7 százalékánál beszélhetünk élettársi közösségről. A megkérdezettekből 126 főnek van gyermeke (81 válaszadónak 1, 41 válaszadónak 2, 4 válaszadónak pedig 3 gyermeke). A minta többsége a jövőben két gyermeket (37,7%), vagy ennél több gyermeket szeretne vállalni (17,9%), noha kb. 28 százalék körül van a bizonytalanok összesített aránya is (8. ábra). Egy gyermeket tervez a megkérdezettek 8 százaléka.

8. ábra: Tervezett gyermekek száma

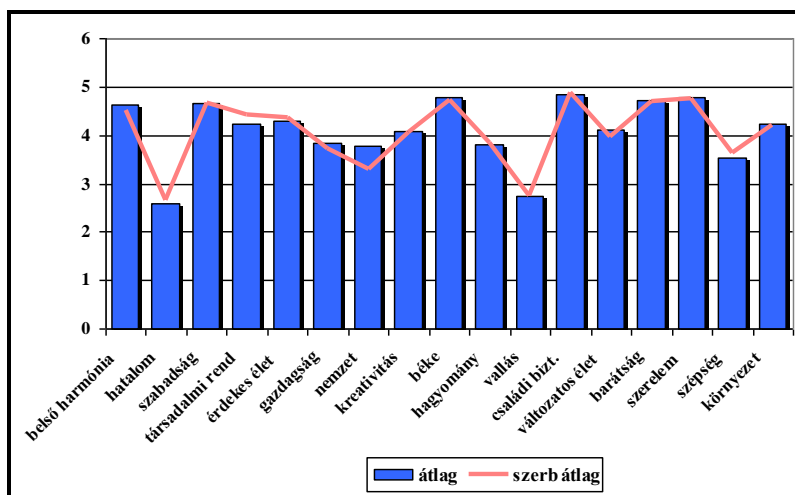

2. Értékek az életben

Válaszadóink sok nemmateriális értéket fogadnak el, mondanak szívesen magukénak. A legfontosabb értékek számukra a béke és a családi biztonság, de az alapvető emberi értékeket (a fiatalokra jellemzően), a barátságot és a szerelmet is nagyon sokra tartják (4,5 átlagjegy fölött vannak). A béke jelentőségét nyilvánvalóan az elmúlt háborús időszak adja, s ez arra is magyarázatot ad, hogy válaszadóink egy krízises, veszélyekkel teli világban a családhoz fordulnak, tehát család- és kapcsolat centrikus életet élhetnek, amelyben döntő jelentőségű számukra a mások társasága. A belső harmónia érzésének preferálása a fiatalok befelé fordulásáról, a lelki élet felé orientálódásáról tanúskodik. A viszonylagosan magas átlagjeggyel megjelölt válaszok között van még a szabadság is. Még fontos értékként kezelik a fiatalok azokat a dolgokat, amelyeket 4 - 4,5 átlagjeggyel jelöltek meg. Ezek az: értékes élet, környezet állapota, társadalmi rend, változatos élet, kreativitás.

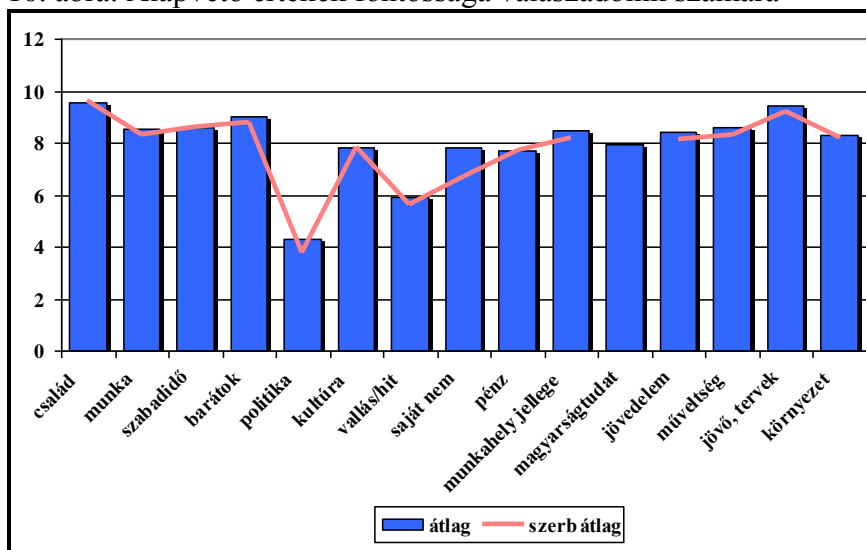
A vajdasági magyar fiatalok kevésbé fontos értéknek tartják (3,0-3,9 átlagjeggyel) a gazdagságot, hagyományt, sőt a nemzetet is, de itt van a szépség fogalma is. A megkérdezettek legkevésbé jelentősnek a vallást és a hatalmat vélik. A nemrég tapasztalt jugoszláv diktatórikus hatalom, a következtelen vallási megnyilvánulás a különböző vallásúak gyűlölete stb. igen megtette a magáét.

9. ábra: Az életvitel legfontosabb értékeinek rangsorolása

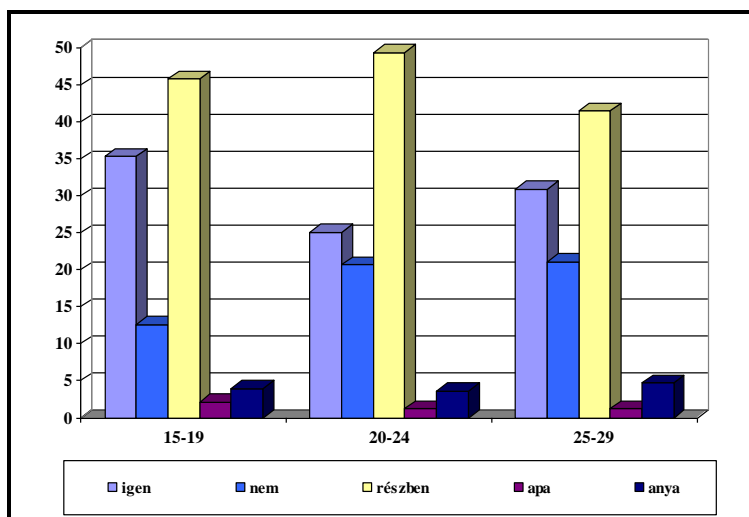
Válaszadóink egy másik értékrend-skálát is kitöltöttek. A tízfokú skálán nyert eredményekből, az előzőekhez hasonlóan kitűnik a család és a barátok szubjektív jelentősége, valamint a saját jövővel és a tervek megvalósulásával való törődés. Kevésbé preferált érték a politika, amiből arra lehet következtetni, hogy a válaszadók húzódnak bármiféle politikai szerepvállalástól.

10. ábra: Alapvető értékek fontossága válaszadóink számára

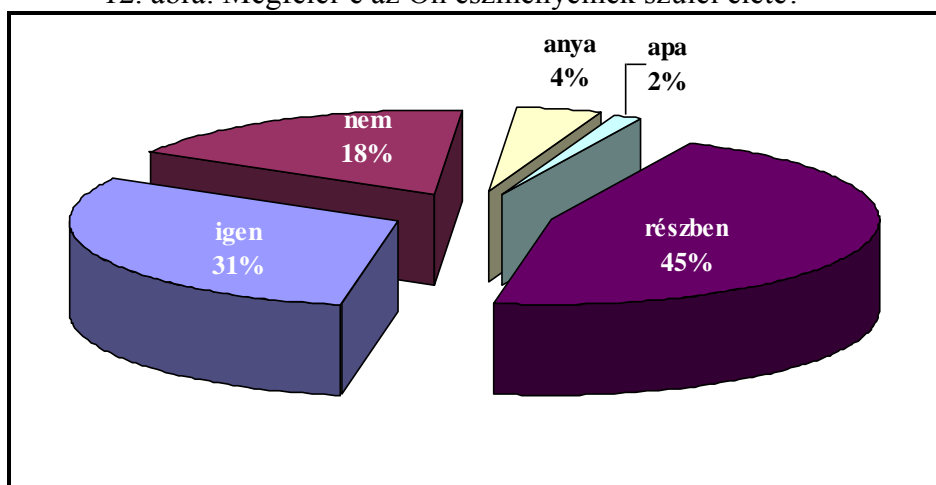
Az értékrenddel kapcsolatban kialakult eredményeket kiegészíti egy további kérdésre adott válasz. A fiatalok arról is vallottak a kérdőívben, hogy megfelel-e eszményeiknek szüleik élete? Jelentős hányaduk vélte úgy, hogy szívesen élne szüleikhez hasonlóan (30,2%), és náluk is többen voltak, akik legalábbis részben szerettek volna a szülőkhöz hasonlóan élni (45,2%). Mindez ismételten megerősíti a család fontosságát, jelentőségét a megkérdezettek életében. A mintából 18% nem egyezik szüleik életmódjával.

11. ábra: A szülői értékek elfogadása a három korcsoportnál

A különböző korcsoportokban eltér a szülői értékeket elfogadók aránya. Ezen értékeket elutasítók a két idősebb korcsoportban többen vannak, az értékek elfogadása a középső korcsoportnál a legkevésbé hangsúlyos. A csak egyik szülő értékeit elfogadók aránya a három korcsoportnál megközelítőleg azonos. Egyébként az elmúlt évtizedek megítélésénél egyértelmű a válaszadók véleménye: nagy többségük nyilatkozik negatívan az elmúlt tíz évről minden vonatkozásban, a szempontok közül a személyes élet tűnik a legkevésbé érintett területnek.

12. ábra: Megfelel-e az Ön eszményeinek szülei élete?

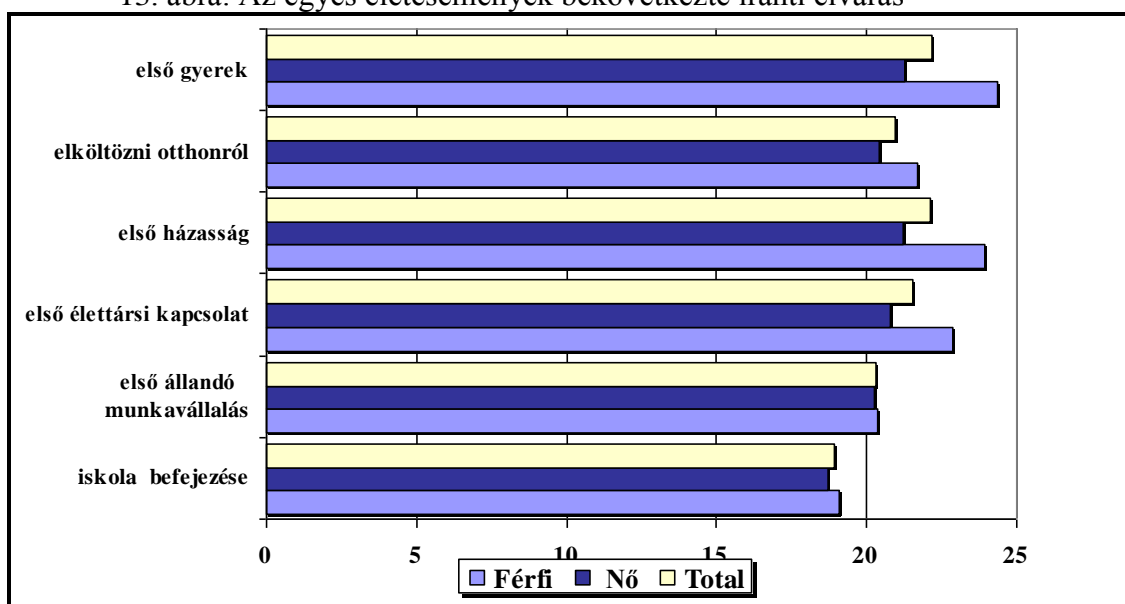

Az életmód jellemzőibe bepillantást enged, ha szemügyre vesszük, az adott korosztály normarendszere szerint mikor „kell” bekövetkezniük az egyes életeseményeknek. Erről ad képet az ábra a nemek függvényében. Az ábrán csak azoknak az adatai vannak feltüntetve, akik az egyes életeseményeket még nem élték meg, hanem bekövetkezésüket a jövőben várják.

A grafikonon is látható, hogy az állandó munkavállalás, elhelyezkedés a megkérdezettek szerint körülbelül a 20. életévtől kívánatos. A minta javarésze már a 18. életéve körül szeretné befejezni tanulmányait. A nők szerint a 20. életév után, a férfiak szerint pedig valamivel a 25. életév előtt érkezik el az élettársi kapcsolatok, a családalapítás és a gyermekvállalás ideje.

Érdeemes szembeállítani az eredményeket a családszerkezeti formákkal. Noha a megkérdezettek azt tartanák optimálisnak, ha már a 20. életévük után elköltöznének otthonról, a valóságban még sok 25-29 éves is a szüleivel lakik.

13. ábra: Az egyes életesemények bekövetkezte iránti elvárás

Összefoglaló:

1. A vajdasági magyar fiataloknak nagy a kockázatvállalási készsége, hisz gyermekkoruk válságos, háborús időszakra esett. Erkölcsi normájuk kialakításában legtöbbször a családközpontúak lettek, sokáig szüleik házában keresik a helyüket. A leszegényedés, a társadalmi biztonság hiánya, akkor is fennáll, amikor éppen körvonalazzák jövőképet, lehetőségeik határait (még nincs munkájuk, ingatlan tulajdonuk, új családjuk, társadalmi presztízsiük stb.). A vajdasági ifjak fontos tulajdonsága, hogy mindenkor kritikusak tudnak lenni, néha túl nagy pesszimizmussal vagy éppen optimizmussal ítélkeznek, de egészében véve érett meglátásaik vannak környezetükről, a nyilvános élet történéseiről.

2. A fiatal keresi a helyét a társadalomban, igyekszik kialakítani a világnézetét. Némelyek jobban engednek a nevelés, az irányítás hatásának, mások kritikusán ellenállnak, de valamennyien építik azt az értékrendszert, amely a nemzedékükben majd dominál. A legtermészetesebb az, hogy az idősebb korosztály előbb-utóbb enged ennek a "nyomásnak". A társadalom átalakulásával mind nagyobb és újabb társadalmi cselekvéstér formálódik, amit az ifjaknak kell kihasználni, kitölteni.

3. A megkérdezett vajdasági fiatalok nem igen igyekeztek házastársi kapcsolat vállalására. Körülbelül három-negyedük nőtlen illetve hajadon. Valószínűleg, a nehéz gazdasági és háborús évek nem motiválták eléggé a vajdasági fiatalokat a családalapításra huszoneves korban sem. Az elvégzett iskola, a munkalehetőségek függvényében az ifjúság viszonylag sokáig marad hajadon/nőtlen.

4. Legtöbb fiatal a „kényszereggyüttélési formát” választja, mert a szüleivel lakik (77%). Saját lakásban vagy a házastárs lakásában csupán 13,5%-uk él. Albérlésben, bérelt lakásban, vagy rokonoknál pedig összesen 9%-uk. A 25-29 éveseknek több mint a fele nem tud gazdaságilag önálló életvitelt folytatni, ezek szerint túl hosszú ideig szorulnak szülői segítségre. Munka és kereseti lehetőség nélkül nem tudnak építkezni, vagy lakást vásárolni.

5. A továbbtanulási hajlandóságban is nagy a családi háttér, ugyanis főleg a munkáscsaládból kerültek ki a szakközépiskolás fiatalok, míg az értelmiségi szülők gyermeküket általában egyetemre küldik. A szülői életértékek elfogadásakor azonban a fiatalok nem fogadják el egyértelműen szüleik életmódjait.

6. A legfontosabb értékek számukra a béke és a családi biztonság, de az alapvető emberi értékeket (a fiatalokra jellemzően), a barátságot és a szerelmet is nagyon sokra tartják. A tízfokú skálán nyert eredményekből, az előzőekhez hasonlóan kitűnik a család és a barátok szubjektív jelentősége, valamint a saját jövővel és a tervek megvalósulásával való törődés.

Konklúziók:

1. A generációs szemléletváltás a fiatalok gyakorlati társadalmi lehetőségeik előtt van.
2. A régióbeli ifjak családközpontúak, de nem azért mert képességeik gyengék az önállósodásra, hanem mert társadalmi-gazdasági lehetőségeik beszűkültek és kényszerhelyzetben visszafogott jövőtervek vannak.
3. A leszegényedés és vállalkozási lehetőségek leszűkülése ellenére az ifjak számára fontosabbak a nemmateriális értékek, vagyis a béke, a biztos jövő, a szerelem, a barátság.
4. A társadalomban sokat kell még tennünk annak az érdekében, hogy az utókor elismerően emlékezzen az általunk megalkotott társadalmi és megélhetési lehetőségekről, hogy a fiatalok hagyományörzők legyenek, hogy a családban a gyermekáldás központi életcél legyen. Az ifjú generáció úgy érzi csalódott a szülei által megteremtett társadalmi életvitellel, gyors változásokat akarnak, ugyanakkor ezt az „eltávolodást” az idősebb generáció nehezen „emészti meg”, főleg pedig nehezen tudja követni.
5. Mindez nem baj! A szociológus szemével (nem pedig szülői szemmel) nézve ezek természetes generációbeli reakciók és csakis előreviszik a társadalmat.

Használt irodalom:

1. Mozaik 2001- Gyorsjelentés, **Vajdaság**, társszerzővel a Magyar fiatalok a Kárpát-medencében című tanulmánykötetben, kiadó: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002.
2. Gábrity Molnár Irén: **Értékrend, identitástudat, tolerancia**; kiadó Magyarorsággkutató Tudományos Társaság 6. könyvsorozata: Tértfoglaló, Ifjúsági szerep- és közösségvállalás, Szabadka, 2003.
3. Gábrity Molnár Irén: **Mennyire érett ifjúságunk a Vajdaságban?** (társszerzővel) Határok szabdalta közérzet, Antológia az Aracs folyóirat írásaiból, Aracs könyvek 2, Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu, 2004. 93-100 oldal.
4. Rác Livia: **A fiatalok értékvilága**, a 2005-évi Zentai Nyári Játékokon részvevő diákok ifjúságszociológiai feltérképezése. Tanulmány a 4. VMTDK-n (Szabadka, 2005).